

Muhamed Omerović, Nedim Ćirić

DIDAKTIZACIJA I EKOLOGIZACIJA ŠKOLSKOG CURICULUMA

U radu su predstavljene rezultati analize potreba unapređenja ekologizacije školskog kurikulumu u školi budućnosti. Ekološki odgoj predstavlja jedno od temeljnih odgojnih područja savremene pedagogije. Škola budućnosti u svom odgojno-obrazovnom radu treba intenzivniju ekologizaciju školskog curriculumu. Sadržaje ekološkog odgoja i obrazovanja treba razvijati kroz brojne predmete iz nastavnog plana i programa. Razvoj ekoloških znanja treba odvijati interdisciplinarno i kroz vannastavne aktivnosti (zelena nastava), odnosno ekološke sekcije i saradnjom sa ekološkim organizacijama.

Ekološki odgoj i obrazovanje čini nekoliko komponenti: sazajna, emocionalna, voljna, vrijednosna i djelatna. Ekološki odgoj i obrazovanje treba da se progira-miraju na principima ekologizacije cjelokupnog nastavnog procesa, humanističnosti, historičnosti, kao i jedinstva teorije i prakse. Svaki od ovih principa posebno je obrazložen. Ekološka pedagogija kao savremena pedagoška disciplina se bavi ekološkim odgojom s ciljem razvoja ekološke svijesti kod mladih, odnosno formiranjem ličnosti sa pozitivnim osobinama u koje su integrisane ekološke navike kao uvjet za ekološko ponašanje.

Ekološka pedagogija daje doprinos jačanju ekološko-pedagoških kompetencija kod nastavnika i učenika. Uspjeh ekološkog obrazovanja učenika neposredno zavisi od pripremljenosti nastavnika za ostvarivanje zadataka. *Za ekološko obrazovanje je važno da fenomen ekološkog postane i didaktički fenomen*, da podstiče stvaranje nastavne situacije, ne samo uključivanjem ekološki usmjerenih informacija nego i kvalitetnim preobražajem same sazajne djelatnosti.

Ekološkim znanjem razvijamo ekološku inteligenciju i ekološku pismenost kod mladih. Tako doprinosimo razvoju ekološke etike i bioetike kao savremenih disciplina u razvoju ponašanja čovjeka.

Ključne riječi: ekologizacija curriculumuma, ekološki odgoj, ekološka svijest, ekološka pedagogija, nastavne aktivnosti

UVOD

Savremeni odgoj i obrazovanje zahtijevaju razvijene kompetencije kod nastavnika, odnosno prisutnu ekološku inteligenciju u nastavnom radu. Ekološkim odgojem i obrazovanjem u nastavnom radu doprinosimo formiranju svestrane ličnosti djeteta. Pod ekološkim odgojom podrazumijevamo stjecanje savremenih znanja, vještina, navika i stavova o ekološkim sposobnostima, procesima i zakonima u životnoj sredini, upoznavanje o djelovanju čovjeka na životnu sredinu u različitim formama i dimenzijama, razumijevanje savremenih težnji i mogućnosti navike, tehnologije, društvenih nauka i umjetnosti za cjelovitu zaštitu i unapređenje životne sredine, navikavanje učenika u održavanju lične higijene, higijene i estetskog uređenja školskih sredina, kao i navikavanje za pravilan odnos prema objektima u prirodi, kulturnim vrijednostima, posebno prema sveukupnim međuljudskim odnosima. (Pedagoška enciklopedija 1989: 71). Pedagogija kao znanost o odgoju je u stalnom razvoju. Tako je u ovom industrijskom periodu kada čovjek živi sve više u "sukobu" s prirodom, potreban razvoj ekološkog ponašanja čovjeka. To je moguće ukoliko se pristupi ekologizaciji školskog curriculumuma. Stoga, naše se obrazovanje treba nadahnuti nekim načelima primjene "DUBINSKE EKOLOGIJE". Svjedoci smo ,ne može se ostati zdravim uz zagađeni zrak, rijeku, manjak pitke vode i sa pesticidima u hrani". Ono što je dobro za zemlju, dobro je i za čovjeka. Uloga škole je veoma važna da putem didaktizacije i metodizacije ekologije odnosno ekologizacije školskog curriculumuma doprinesemo kvalitetnom usvajanju pojava u prirodi. Ekološkim odgojem u nastavnom procesu konkretno dolazi do razvoja ekološke svijesti kod mladih. *Ekološka svijest je duhovna dimenzija ekološke kulture i obuhvata stečena znanja i navike, usvojene vrijednosti, uvjerenja, prihvatanje normi o tome šta je u prirodnoj i društvenoj sredini zdravo i kvalitetno a šta nije, kako se zdravlje čuva, šta ga ugrožava, na koji način se i u postojećim uvjetima može poboljšati svijest i kvalitet života ljudi.* (Koković 2002). Potreban je interdisciplinarni pristup realizaciji ekološke nastave

(zelene nastave). *Ekološka pedagogija je novija disciplina primijenjene pedagogije koja svoj predmet, svrhu i zadaće temelji na odgoju i obrazovanju za brigu o okolišu.* Ona izgrađuje i razvija sistem ekološke svijesti u zaštiti okoliša i prirodne sredine stjecanjem znanja, razvijanjem ponašanja i stalnim unapređivanjem neposrednih odnosa prema okolini kao zdravom prirodnom i socijalnom okruženju. Općeći sa prirodom, prilagođavajući je sebi, čovjek izražava svoju suštinsku poziciju u onoj klasičnoj izreci: *Moj odnos prema mojoj sredini – jeste moja svijest (Omerović 2012).* Posebno važan vid uspješnog percipiranja vrijednosti prirode jesu nastavne ekskurzije (ekološke ekskurzije) na određene destinacije, te škola u prirodi. Za uspješno ostvarivanje ekološkog odgoja potrebne su ekološke kompetencije nastavnika, visok stupanj ekološkog obrazovanja, informiranosti, poznavanje ekoloških sadržaja te opće obrazovanje iz nauka na koje se naslanja ekološka pedagogija (moja okolina, biologija, psihologija, hemija, tehnički odgoj, geografija, sport). Ekološka svijest pojedinca podrazumijeva posjedovanje znanja i informacija o značaju zdrave životne sredine, činiocima ugrožavanja i načinima zaštite, navikama, sposobnostima procjene ugroženosti, vrijednosnim orijentacijama, osjećaju za potrebu zaštite i spremnost da se lično aktivno učestvuje u zaštiti ekoloških vrijednosti. (Kundačina 1998). Vannastavne ekološke aktivnosi u školskoj zajednici imaju važan doprinos u razvoju ekoloških interesovanja kod djece prema prirodi. Što više “zelene nastave”, više dobijamo razvijene ekološke misli “zelene misli” kod mladih kao kompetenciju za odnos prema prirodi, očuvanju i unapređenju kvalitete okoliša.

1. CILJEVI EKOLOŠKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA

U programu obrazovanja za čist i zdrav okoliš značajnu ulogu imaju: porodica, škola, vrtići, univerzitet, mediji, religijske zajednice, nevladine ekološke organizacije (udruženja građana), te institucije vlasti koje su u obavezi implementacije okolinskog zakonodavstva u zajednici. Ekološka pedagogija je pedagoška disciplina koja podstiče, proučava i razvija ekološki odgoj i obrazovanje s ciljem razvoja ekoloških vrijednosti ličnosti. Intencija ekološkog odgoja treba biti razvoj ekoloških znanja i unapređenje ekološke svijesti i odgovornosti pojedinca prema prirodi. *Za ekološko obrazovanje je važno da fenomen ekološkog postane i didaktički fenomen da podstiče stvaranje nastavne situacije ne samo uključivanje ekološki usmjerenih informacija nego i kvalitetnim preobražavanjem same saznanje djelatnosti.* Nastavnike treba pripremati da stvaraju problemske pedagoške situacije, a kada je riječ o ekološkom obrazovanju te situacije se mogu klasifikovati prema ekološkim sadržajima koje treba

savlađivati. Pripadnici kurikularnog pokreta, koji je bio razvijen naročito u Njemačkoj, smatraju da je cilj osnovna kategorija poučavanja i učenja. Meler je isticao da ciljevi nastave nisu nešto unaprijed dato nego ih razvijaju oni koji pripremaju kurikulum kao njegov sastavni dio. On se zalaže za jednostavan i praktičan instrumentarijum postavljanja ciljeva pogodan za svakodnevnu upotrebu, traži da ciljevi budu precizni da bi se na osnovu njih mogli provjeravati rezultati. U svom poznatom djelu *Emil ili o odgoju* iz 1762. godine, J. J. Rousseau (1717-1778), predstavnik pedagoškog naturalizma, izlaže svoje misli o odgoju. Tražio je povratak prirodi (naturalizacija čovjeka odnosno njegovo oprirođenje).

Zahtijevao je da učenici upoznaju prirodu promatranjem i kretanjem u njoj, te vlastitim radom u vrtu i šumi. Petersen je zahtijevao da se odredi jedan cilj učenja, a da se on zatim pretvori u elemente neophodne da se cilj realizuje. Za to je neophodno utvrditi djelimične ciljeve učenja i da se oni operacionalizuju. Što čovjek više, brže i savršenije proizvede, što proizvodni proces čini sve produktivnijim i efikasnijim, što brže putuje, što više iskorištava prirodne resurse – to više ugrožava svoj i opstanak budućih generacija. (Jaganjac 2007). *Načela i ciljevi ekološkog odgoja i obrazovanja mogu se definirati kao:* - razvoj ekološke svijesti i ekološke odgovornosti prema prirodi - sticanje znanja o okolišu i održivom razvoju, - razvijanje i formiranje ekološke svijesti i odgovornosti za očuvanje i unapređenje okoliša, - upoznavanje temeljnih ekoloških principa i zakonitosti, - sticanje znanja o jedinstvu žive i nežive prirode, - sticanje znanja o uvjetima života, - upoznavanje izvora, vrsta i posljedica zagađivanja zraka, vode, tla i drugih komponenti u okolišu, - sticanje znanja o raznovrsnosti biodiverziteta (biljnog i životinjskog svijeta), - razvoj ekološkog humanizma i patriotizma, - upoznavanje principa održivog razvoja, - razvoj vrijednosti u pogledu jačanja svijesti o okolišu i povećanju nivoa ekološke etike i kulture, - osposobljavanje studenata budućih nastavnika za realizaciju ekoloških sadržaja kroz nastavu pojedinih nastavnih predmeta i časova razrednika. (Omerović 2012).

U odgojno-obrazovnom radu sve što je vezano za ekologiju mora se zasnivati na shvatanju odnosa društva, prirode i kulture. Jedino uvažavanje ovoga odnosa neće dovesti do razvijanja lažne ekološke svijesti. Ekološka teorija i ekološka praksa treba da razvijaju učešće šireg kruga ljudi koji treba da ekologiju shvate kao način života, da učestvuju u cjelokupnoj društvenoj reprodukciji i reprodukciji ljudske sredine. (Koković 2010). Važnu ulogu u ostvarivanju ciljeva i zadataka ekološkog odgoja imaju ekološke, zatim didaktičko-metodičke kompetencije nastavnika. Nastavnik treba da posjeduje nastavna umijeća u realizaciji sadržaja zaštite okoliša u predmetu koji predaje učenicima. Što je više metodičkih kompetencija kod nastavnika, organizacije

rada sa učenicima u prirodi, nastavnih ekskurzija, primjena modela Škola u prirodi, time je veća uključenost učenika u posmatranje pojava u prirodi. Važna je zastupljenost didaktičkog principa očiglednosti i metode percepcije (posmatranja). Kako je istakao Dz. Lockh, u senzualističkoj teoriji “ništa nije u svijesti, nije bilo prethodno u čulima”. Organizacija nastave u prirodi razvija istraživački rad i interaktivno učenje. Time se razvija čulno učenje. Primjena nastavnih metoda i oblika nastavnog rada koji doprinose uključivanju učenika u aktivnosti kako bi se dominacija nastavnika pomjerila na dominaciju učenika, nam omogućava da razvijamo aktivno učenje, samostalno učenje uz podršku nastavnika.

Budući da u nastavi rade nastavnik i učenici, svaka metoda ima dvostruko značenje, odnosi se na način rada nastavnika i učenika. Nastavnici primjenjuju nastavne metode prilikom izvođenja pojedinih etapa nastavnog procesa, od uvođenja do provjeravanja, pa i učenici na tim istim etapama primjenjuju sa svoje strane nastavne metode radi sticanja znanja i razvijanja sposobnosti. To znači da su nastavne metode sastavni dio nastavnog rada u svim dijelovima nastavnog procesa i to uvijek u njihovoj dvostranosti s obzirom na nastavnika i učenika. Metode se primjenjuju u skladu sa predviđenim sadržajima i strukturom nastavne građe. Ekološka informisanost označava stepen učenikovog upoznavanja sa ekološkim problemima, pojavama, životnom sredinom, njenom ugroženošću, vrijednostima životne sredine i kvaliteta življenja; informisanost uključuje i upoznavanje sa normama ponašanja u životnoj sredini i mogućnostima unapređenja sredine. (Koković 2010).

2. ALTRUISTIČKA I EMPATIČKA VRIJEDNOST POJEDINCA

Ova orijentacija se ispoljava u činjenju dobra drugima i suosjećanju sa prirodom. Pojavljuje se u etici kroz zahtjev da se čini dobro bližnjima. Altruističan je onaj čovjek koji će pomoći drugome. *Ekološke vrijednosti izrazito spadaju u altruističku orijentaciju.* Ako se savremeni čovjek racionalno i štedljivo odnosi prema prirodnim dobrima, on se odriče u korist budućih generacija. Sebi će uskratiti izvjesna zadovoljstva, ali će višestruko koristiti čitavoj ljudskoj zajednici. Pravilnim odnosom prema životnoj sredini čovjek se žrtvuje ne samo za sebe nego i za druge. Ako je otkinuo ružu u parku, on je njome uljepšao svoju radnu sobu, ali je narušio park i uskratio drugima da uživaju u ljepoti. Učenike treba uključivati u ekološke aktivnosti pošumljavanja, ekološka takmičenja, ekološke kvizove, ekološke radionice i slično koje se organizuju od strane ekoloških organizacija, nadležnih ministarstava na nivou lokalne zajednice, općine i regije.

3. ZADACI EKOLOŠKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA

Zadaci ekološkog odgoja i obrazovanja mogu se svesti na:

- sticanje znanja o ekosistemnoj organizaciji prirode na Zemlji kao čovjekovom staništu,
- razvijanje intelektualnih i praktičnih vještina za izučavanje, vrednovanje, i poboljšanje stanja životne sredine,
- odgoj kao potrebu, motiv i interesovanja za zdrav život i unapređivanje životne sredine,
- emocionalno i estetičko prihvatanje i vrednovanje životne sredine,
- konativni odnos i uvjerenja u mogućnosti rješavanja ekoloških problema;
- težnja da se proširuju ekološka znanja i da se učestvuje u praktičnim aktivnostima za održivi razvoj,

4. PROGRAMIRANJE EKOLOŠKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA

Programiranje ekološkog odgoja i obrazovanja treba da se zasniva na didaktičkim principima; ekologizacije, interdisciplinarnosti (integralnosti), humanističnosti, kontinuiranosti, historičnosti, jedinstva teorije i prakse, očiglednosti. Obrazovanje za zaštitu okoliša, održivi razvoj i razvoj životne sredine, polazeći od svojih metodoloških osnova, treba da odgovori jasno i naučno objektivno na osnovna pitanja ekologije:

- kakve posljedice proističu iz sve veće intenzifikacije razmjene materije između prirode i društva,
- kakve značajnije izmjene proizilaze u sistemu uzajamnih odnosa u biosferi i kosmičkom pojasu nad zemljom,
- kakve posljedice proizvodi unošenje u biosferu novih materija i elemenata,
- kakvi su pokazatelji odnosa društva prema prirodi i možemo li zaštititi prirodu uspostavljanjem naučno-tehničkog progresa;
- u čemu je suština odgovornosti pojedinih zemalja, naročito industrijski razvijenih, za stanje životne sredine?

Treba stvoriti efikasan model koji će obuhvatiti predškolski, osnovnoškolski, srednjoškolski ekološki odgoj obrazovanja, a u čiju će realizaciju, osim obitelji i

škole, biti uključeni i drugi činioci: univerzitet, ekološke organizacije i druga udruženja, ekološki centri i slične ustanove. Model programa ekološkog odgoja i obrazovanja treba pripremati zavisno od vrste i nivoa škole kojoj je namijenjen. *Za osnovnu školu najprihvatljiviji je mješoviti model koji, uporedo sa predmetima koji tradicionalno obuhvataju ekološke sadržaje (priroda i društvo, biologija, hemija, fizika, geografija, tehnički odgoj, čas odjeljenske zajednice), predviđa jedan integrativni kurs ekologije u devetom razredu. Tako bi, npr., u medicinskim školama trebalo izučavati ekologiju čovjeka, u tehničkim školama industrijsku ekologiju, u školama prirodno naučnog profila geoeкологију. Na univerzitetu je posebno na nastavničkim kaderama uvoditi predmete ekološko-pedagoške nomenklature kao što je Ekološka pedagogija, Ekološki odgoj i slično.*

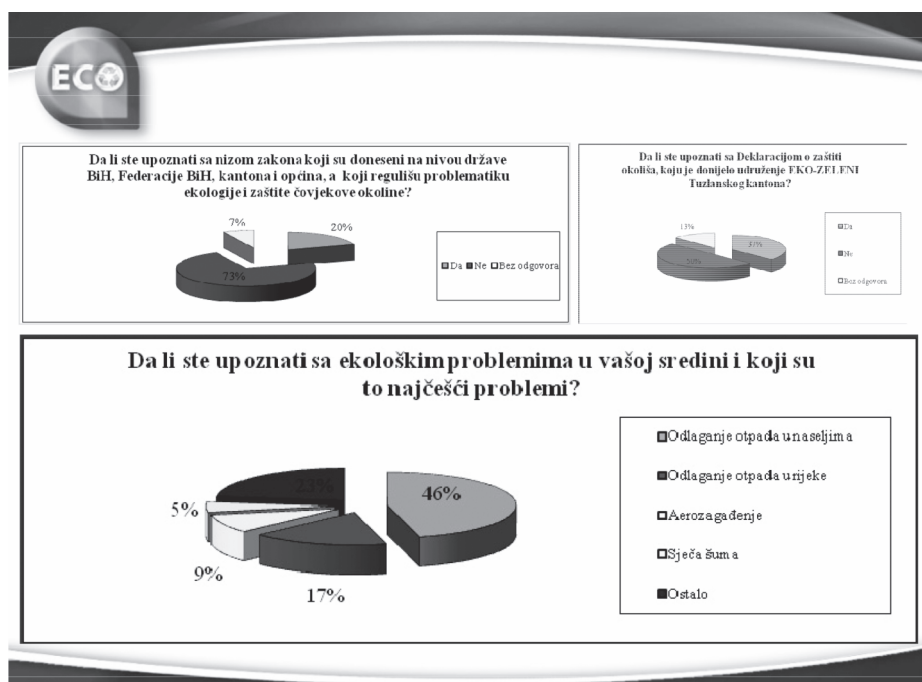
Model programa ekološkog odgoja i obrazovanja treba pripremati zavisno od vrste i nivoa škole kojoj je namijenjen. Problem izbora sadržaja, drugim riječima problem

nastavnih planova i programa dugo zaokuplja didaktičku teoriju. Njime se posebna bavila didaktika zasnovana na teoriji obrazovanja, nastala na njemačkom tlu, u kojoj je ključna kategorija obrazovanje, pri čemu je i dobila ime .Začetnici te teorije su

smatrali, s razlogom, da je historijska stvarnost određujući činilac obrazovnog procesa, koji opet povratno djeluje na tu stvarnost, odnosno duhovno–historijski svijet, doprinoseći da se on mijenja. Didaktika zasnovana na teoriji obrazovanja nije izvedena samo iz zahtjeva obrazovnog segmenta nego se pretežno temelji na potrebama društvene stvarnosti. U okviru projekta pod nazivom “Ekološki odgoj i obrazovanje u sistemu nastavnih planova i programa”, istraživanje koje je obuhvatilo ispitivanje zastupljenosti sadržaja ekološkog odgoja i obrazovanja u okviru srednjoškolskog obrazovanja, ukazuje na sljedeće:

Rezultati ukazuju da se u okviru nastavnih predmeta Biologija i Geografija najveća pažnja posvećuje izučavanju sadržaja o ekologiji i zaštiti životne sredine, što je ipak nedovoljno uzme li se u obzir da čovjek kao dio ekološkog okruženja ipak ima potrebu da više razvija svijest o tome gdje živi i kakav ekokulturni identitet formira u vlastitom ekookruženju.

Projektom je dalje obuhvaćeno istraživanje o informiranosti i upoznatosti građana Tuzlanskog kantona o zakonskoj legislativi svih nivoa vlasti u Bosni i Hercegovini,

čiji rezultati su alarmantni, jer 63% ispitanika izjavljuje da nisu upoznati sa zakonskim legislativama o ekologiji i zaštiti životne sredine u prostoru gdje žive. Pored toga, 50% ispitanika sa područja Tuzlanskog kantona nije upoznato ni o Deklaraciji o zaštiti okoliša koju je donio Ekološki savez EKO ZELENI Tuzlanskog kantona, što ukazuje da je informiranost građana i briga o zaštiti životne sredine na niskoj razini, a što daje smjernice za poduzimanje kontinuirane ekopedagoške edukacije građanstva u cilju podizanja svijesti o ekologiji i zaštiti životne sredine na viši nivo. Istražujući upoznatost građana Tuzlanskog kantona o ekološkim problemima u mjestima njihovog stanovanja, kao najčešći ekološki problem 46% ispitanika vidi u odlaganju otpada u naseljenim mjestima, što ukazuje na činjenicu da su građani ipak svjesni ekoloških problema koji se dešavaju u sredinama u kojima žive.

5. UNIVERZALNI EKOLOŠKI PROGRAMI

Učenje kroz igru (*schola ludus*), kako to kaže J. A. Komensky, najbolji je način za podizanje nivoa svijesti o okolišu. Za uspješno praktično ekološko edukovanje mladih potrebno je osmišljavanje raznih ekoloških programa u školi. U skladu sa Godišnjim programom rada škole mogu da organizuju ekološke programe kao što su slobodne aktivnosti: ekološka i cvjećarska sekcija, ekološke akcije pošumljavanja, sadnje drveća i cvijeća, klub prijatelja prirode“, sekcija za održavanje škole u cilju štednje energije ili akcije čišćenja i uređenje školskog vrta. Važno je programiranje obilježavanja značajnih međunarodnih ekoloških datuma kao što su: Svjetski dan voda, Dan planete Zemlje, Svjetski dan okoliša, Dan šuma, Dan planina i drugi važni ekološki datumi (Omerović 2012). Prilikom upisa djece u prvi razred dobro je da se zasadi drvo u dvorištu škole koje će učenici da njeguju do završetka osnovne škole.

6. INTEGRATIVNI PROGRAM

Opća je tendencija da se u opće obrazovnoj školi u svijetu sve više šire tzv. integrativni program. Kod nas je najbolji primjer za to **predmet *Moja okolina***, odnosno *Poznavanje prirode* koji objedinjuje sadržaje iz biologije, geografije, fizike, ekologije. Integrativni program su namijenjeni mlađim učenicima kojima je teško da diferencirano poimaju pojave koje se u prirodi i životu javljaju kao jedinstvena cjelina. Kroz tako integrisane predmete učenici se upoznaju sa osnovnim pojmovima

i činjenicama iz odgovarajućih nauka, uče da zapažaju i klasifikuju te pojave. Suština integrativnih predmeta je da se oko osnovnih ideja kao okosnice objedinjuju obrazovni sadržaji i tako izbjegava parcijalizacija u poimanju prirode i društva. Principu integracije nastavnih sadržaja potpuno su suprotni zahtjevi za uvođenjem posebnih predmeta u nastavne planove osnovnih i drugih škola koji bi trebalo da zadovolje određene društvene potrebe privremenog karaktera. U gotovo svim zemljama grupe za pritisak svojski lobiraju i preko države uspijevaju da uključe “svoje” sadržaje u školski rad. U školskom sistemu treba da se ostvari ravnoteža između različitih zahtjeva: radom praktičnih, ekoloških, razvoja svakog pojedinca, očuvanja kulturnog identiteta zemlje.

7. DIDAKTIČKI PRINCIPI EKOLOŠKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA

a) Princip ekologizacije

Didaktički princip ekologizacije podrazumijeva da se svi obrazovni sadržaji zasnivaju na ekološkom pristupu, odnosno da budu prožeti problematikom očuvanja okoliša životne sredine. To znači da se mora prevazići isključivo biološki pristup i svedenost ekologije na prirodno-naučni kompleks kao najvažniji cilj obrazovanja. Ekologizacija bilo koje pojave ili procesa, pa u tom smislu i obrazovanja, uopšte nije uprošćavanje ili vraćanje prirodi ili izvornoj prvobitnoj prirodnoj strukturi. Ekološka kultura, po mišljenju Kundačine (1998), obuhvata kulturu stanovanja, kulturu nje-govanja zelenih površina, sanitarnu kulturu i higijenu, zdravstvenu kulturu i higijenu, kulturu gajenja cvijeća.

b) Princip interdisciplinarnosti (integralnosti)

Prilikom programiranja obrazovnih sadržaja treba voditi računa o interdisciplinarnosti ekoloških znanja kojima su prožeti gotovo svi školski predmeti. Borsuk i saradnici smatraju da je bolje da se za nova saznanja i zakonitosti o prirodi i društvu nađe mjesta tako što će se isključiti neki dijelovi građe koji se smatraju klasičnom. Po ivicama raznih navika pojavile su se nove naučne discipline što samo pokazuje da nastaje nova integrativna znanja, npr. zelena hemija i zeleno inženjerstvo. (Jaganjac 2009). U prirodnim naukama kao jezik opisivanja često se javlja matematika čime mnogi humanistički usmjereni pojedinci nisu pretjerano oduševljeni, ali to je dokaz da je integracija različitih znanja neminovnost. Veoma je važno da se u razvijanju

pojmovna od prvih sredstava o okružujućem svijetu i osnovne škole do kurseva o historiji Zemlje i civilizacije prelamaju fizički, hemijski, biološki i drugi zakoni i zakonitosti u koevolucionom procesu.

c) Princip humanističnosti

Humanističko-aksiološki pristup - Humanizam u ekološkom smislu nije samo odgovarajući odnos čovjeka prema drugom čovjeku nego i odnos prema čitavom živom i neživom svijetu. Za ovu vrstu općekulturne, pedagoške i didaktičke pripreme nastavnika sadržaji moraju biti usmjereni na prirodu kao na subjekat u odnosu sa ljudskim rodnom. Pojam humanističko obrazovanje odavno izaziva velike rasprave i sučeljavanja često vrlo različitih mišljenja i oprečnih pristupa. U Enciklopedijskom rječniku pedagogije piše da je to vrlo neodređen, promjenljiv i višeznačan pedagoški pojam kojim se, prema mišljenju nekih didaktičara, može obuhvatiti svako obrazovanje koje prvenstveno ima zadatak da u čovjeku budi i harmonijski razvija njegove općeljudske sposobnosti i dispozicije i da ga uzdigne do savršenstva koje dopušta njegova priroda, ili, kako neki pedagozi kažu, humanističkim se može nazvati svako obrazovanje u kojem se čovjek obrazuje i tretira kao biće koje je svrha samom sebi, a ne sredstvo nečega drugoga. Pojam humanističko obrazovanje odavno izaziva velike rasprave i sučeljavanja često vrlo različitih mišljenja i oprečnih pristupa. Princip humanizacije obrazovanja podrazumijeva prije svega, usmjerenost na potrebe, interesovanja i ciljeve formiranja ličnosti učenika koja u ovom procesu ne može biti objekat. Ni priroda u procesu ekologizacije obrazovanja se ne može posmatrati samo kao predmetnost koja čovjeku koristi i na koju on djeluje, jer postoji obrnuti uticaj, uticaj prirode na čovjeka.

d) Princip kontinuiranosti

Ekološki odgoj i obrazovanje zahtijeva kontinuitet jer opća je saglasnost da razvitan ekološke svijesti, a samim tim i taj oblik odgojno-obrazovnog rada, treba da počne od djetinjstva, tj. u obitelji pa da se nastavi u predškolskim ustanovama, u osnovnoj i srednjoj ustanovi i da traje cjeloživotno. Princip kontinuiranosti ili permanentnosti, podrazumijeva usvajanje, utvrđivanje, usavršavanje i proširivanje saznanja u životnoj sredini, o mogućnostima zaštite te sredine, formiranje ekološkog morala i ponašanje. Zato je kontinuitet ove odgojne oblasti neophodan i o tome zahtjevu se mora voditi računa prilikom programiranja i raspoređivanja ekoloških sadržaja po vrstama škola i po razredima. Živi svijet i u njemu ljudska civilizacija i planeta Zemlja imaju zajedničku historiju.

ZAKLJUČAK

Ekološki odgoj i obrazovanje treba programirati na principima didaktičke ekologizacije kroz interdisciplinarnost (integralnost), humanističnost, kontinuiranost, historičnost, kao i jedinstvo teorije i prakse. Znanja stečena u školi su važan, ali ne i dovoljan oslonac za praktičnu ekološku i pedagošku aktivnost. Vrijednosni sistem osmišljava ta znanja, usredsređuje ih na postizanje određenih ciljeva, u ovom slučaju na zaštitu i unapređivanje životne sredine. Praktično djelovanje na prirodu, zasnovano na potrebi harmonije sa prirodom, zahtijeva visok nivo ekološke svijesti. Teži se ka tome da usvojeni stav svakog pojedinca bude: *“Moj odnos prema mojoj sredini jeste moja svijest”*. Škola svojim djelovanjem utiče na vrijednosni sistem ne samo u jednoj mikrosredini nego preko nje i na vrijednosni sistem u društvu. Ako ona postigne, cilj da učenici misle ekološki dosta je doprinijela da se sutra i u cijelom društvu misli ekološki. Obrazovanje o životnoj sredini i održivom razvoju nije adekvatno riješeno u BIH. Sadržaji iz ekologije, zaštite životne sredine i održivog razvoja nisu zadovoljavajuće zastupljeni u nastavnim planovima i programima u osnovnom i srednjem obrazovanju. Ekološka svijest i kultura građana BIH nije zadovoljavajuća jer ne organizuju se značajnije radionice za nastavni kadar u cilju unapređenja obrazovanja o zaštiti životne sredine i održivom razvoju – treninzi nastavnika. Porodica U nedovoljno promovira vrijednosne obrasce o zaštiti okoline. Za povećavanje ekološke svijesti građana potrebno je više aktualizirati pitanje ekološkog obrazovanjau okviru cjeloživotnog učenja, čime bi se unaprijedio porast opće i ekokulture. Svako odlaganje ekološkog obrazovanja koje bi kontinuirano pratila neimplementacija usvojenih zakona o okolišu, ugrožava okolinsku a i životnu bezbjednost svakog građana. Kontinuirana ekološka edukacija nastavnika svakako bi značila i jačanje ekoloških kompetencija svih građana.

LITERATURA

1. Abadžić, Nijaz (2000), *Ekološko odgajanje odgajatelja*, Zenica, Didaktički putokazi
2. Vilotijević, Mladen (2000), *Didaktika*, Naučna knjiga, Beograd.
3. Goletić, Šefik (2006), *Obrazovanje o okolišu i održivom razvoju*, Fondoko Sarajevo.
4. Jaganjac, Azra (2007), *Živjeti u skladu sa okolišem*, COOR, Sarajevo.

5. Kundačina, Milenko (1988), Činioci ekološkog vaspitanja i obrazovanja učenika, Užice, Učiteljski fakultet u Užicu.
6. Koković, Dragan (2009), Kultura i ekološke vrijednosti: *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*.
7. Omerović, Muhamed (2012), Osnove ekološke pedagogije-metode ekološkog odgoja i obrazovanja, OFF-SET, Tuzla.
8. Omerović, Muhamed, Šefket Goletić (2006), Mali eko priručnik za odgajatelje: Fondoko Sarajevo.
9. Osmić, Ibrahim, Ruža Tomić (2008), Didaktika, Denfas, Tuzla.
10. Pedagoška enciklopedija 1. (1989), Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.
11. Tomić, Ruža (2009), Metodika nastave prirode i društva (Moje okoline), OFF-SET, Tuzla.
12. www.scribd.com
13. www.ekoloskiproblemi.blogspot.ba
14. www.mvteo.gov.ba

Adresa autora

Authors' address

Filozofski fakultet u Tuzli

ul. Tihomila Markovića br. 1

75000 Tula

muhamed.omerovic@untz.ba

THE DIDACTICAL INTRODUCTION OF ECOLOGY INTO SCHOOL CURRICULUM

Abstract

The paper presents the results of the analysis of requirements of a more advanced and comprehensive introduction of environmental sciences into the school curriculum in the school of the future. Environmental education is a fundamental educational subject of a modern pedagogy. The school of the future requires a more advanced and comprehensive introduction of environmental sciences into the school curriculum in its educational work. The contents of environmental education should be developed through a number of subjects from the school curriculum. Development of environmental knowledge should be carried out in an interdisciplinary manner and through extracurricular activities (green classes), or

environmental clubs and hobby groups and through cooperation with environmental organizations. Environmental education is based on several principles: cognition, emotion, will, values and action. Environmental education should be programmed on the principles of the greening of the entire teaching process, humanism, historicity, and the unity of theory and practice. Each principle is particularly expounded. Environmental pedagogy as a modern pedagogical discipline deals with environmental education in order to develop environmental awareness among young people and to form a personality with positive features with integrated environmental habits as a prerequisite for environmental behaviour. Environmental pedagogy contributes to strengthening of eco-pedagogical competence of teachers and students. The success of environmental education of students directly depends on preparedness of teachers for carrying out the tasks. It is important for environmental education that an ecological phenomenon becomes a didactic phenomenon, in order to encourage the creation of a teaching situation not only by including environmentally oriented information but also through qualitative transformation of a cognitive activity itself. Environmental knowledge develops

ecological intelligence and ecological literacy of young people. In that manner, we contribute to development of environmental ethics and bioethics as modern disciplines in the development of human behaviour.

Keywords: curriculum greening, environmental education, environmental awareness, environmental pedagogy, extracurricular activities.